

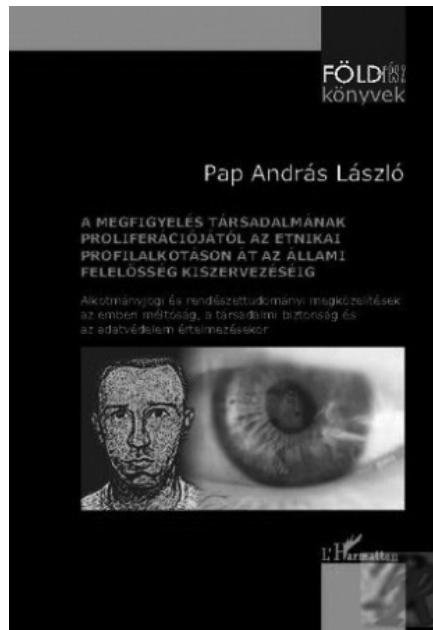
„Valaki figyel” Gondolatok Pap András László könyve kapcsán

Pap András László a L'Harmattan Kiadó gondozásában 2012-ben megjelent, 312 oldal terjedelmű – „*A megfigyelés társadalmának proliferációjától az etnikai profilalkotáson át az állami felelősség kiszervezéséig: alkotmányjogi és rendészettudományi megközelítések az emberi méltóság, a társadalmi biztonság és az adatvédelem értelmezésekor*” című – könyve rendkívül aktuális kérdésekkel foglalkozik, amelyek nemcsak a szakemberek, de a hétköznapiakban élő és mozgó emberek érdeklődésére is joggal tarthatnak számot.

Noha maga a cím kissé hosszadalmas és első pillantásra kissé nehezen értelmezhető, így némileg elrettentően hat, megérdemelt élvezethez jut a könyv olvasása során a bátor vállalkozó. E cím ugyanis voltaképpen a szerző azon törekvését mutatja, hogy már a könyv borítóján röviden összegezze munkája lényegét, azokat a központi fogalmakat, amelyek vizsgálatára e munkában törekszik. A könyv ennek érdekében a megfigyelés egyre szélesedő, a mindennapokat behálózó ösztársadalmi elfogadottságának optikájából foglalkozik a rendészeti tevékenységek kiszervezésével, az etnikai megkülönböztetéssel és a félelem mozgatta társadalmakban mindinkább devalválódó alkotmányos garanciák érvényesülésével.

2001 szeptembere megváltoztatta a világot, megrengette a hagyományosan polgári értékeken alapuló társadalmak alkotmányon, emberi méltóságon és az emberi szabadságjogok érvényesülésén nyugvó rendjét. Ez különösen élesen mutatkozott meg az Egyesült Államokban, amelyet a világháborús tragédiák megkíméltek; a korábbi sértetlenség, biztonság mítosza rengett meg, utat engedve a szigorításokkal kapcsolatos jogkorlátozásnak, amelynek az állampolgárok nemcsak elfogadói, de akár kezdeményezői voltak – képzelt biztonságuk érdekében.

A szerző a könyv első részében a szabadság-biztonság kérdéskörével foglalkozik, elsősorban az Egyesült Államokban megvalósuló folyamatok bemutatásával, speciális gazdasági/politikai/rendészeti példák sorát bemutatva. Elsőként az etnikai profilalkotás kérdéséről szól. Bár ez elvileg nem látszik a társadalmi megfigyelés terjedésével összefüggésben állónak, azonban Pap András László világos kapcsolódást mutat az ikertornyok elleni merénylet okozta sokk és az azt követő szélsőséges, terrorizmus

---

elleni intézkedések, valamint a muzulmán és arab lakosságot az Egyesült Államokban, majd szerte Európában sújtó hátrányos megkülönböztetés között.

A terrorizmus elleni harc kapcsán merül a későbbiekben fel a privátszektor szerepvállalása a hagyományosan állami hatáskörbe tartozó rendészeti területeken. Így tapasztalható az, hogy a terrorizmus és az ahhoz nagyban kapcsolódó pénzmossás területén a bankok és pénzintézetek mind nagyobb szerepet kapnak a megelőzésben, hiszen jelenteniük kell a gyanús, illetve szokatlan pénzmozgásokat. Ezen a területen ugyanakkor különösen nagy szerepe kellene hogy legyen a bizalomnak és a biztonságának, hiszen az ügyfelek ebben az esetben helyezik el pénzüket a pénzintézetekben. A bankok jelentései kapcsán felmerülhetne elvileg a banktitok kérdése is, azonban a terrorizmustól való félelem ezeket a kérdéseket felülírja. Így kerülhetett sor a pénzmossás kapcsán a 2001-es úgynevezett Patriot Act törvénycsomag elfogadására, amely a korábbi szabályokat tovább szigorította. A könyv nem először mutat rá arra, hogy az egyes intézkedések hatékonysága megkérdőjelezhető, amellett, hogy azok sok esetben meglehetősen költségesek is, és valójában erősen felvetik a szükségesség és arányosság kérdését.

A szerző külön fejezetben foglalkozik a rendőrségi feladatok kiszervezésének problematikájával. Ennek kapcsán megkülönbözteti a hagyományos rendészeti kiszervezést, és annak számos területét emeli ki: a magánbiztonsági szervezetek szaporodását az állami rendőrséggel szemben, a büntetés-végrehajtás területén szaporodó magánbörtönöket az állam által működtetett börtönökkel szemben, a magánzsoldosok térnyerését a hivatásos hadsereggel szemben, valamint az idegenrendészet területén történő kiszervezést. Pap András László amerikai példákkal mutatja be ezeket a területeket, rámutat a politika és a gazdaság összefonódására, az egyes kormányzati döntések befolyásolhatóságára az USA-ban. Az általa vázolt riasztó kép már-már összeesküvés szintű példázatokot mutat a kormányzati politika és a magáncégek közötti kapcsolatokra, például az iraki háború vagy akár a magánbörtön-projektek kapcsán. Mindezt színes esetábrázolással teszi.

A rendészeti tevékenység illetően történő privatizálásának ábrázolásával az olvasó számára érzékletesen mutatja be, hogy milyen kevésbé hatékony, ám mennyire drága a privatizálás, amely kapcsán csökken a felelősség, és szaporodnak az emberijog-sértések. Így a magánbörtönökben, ahol az elítéltek munkáltatása és ennek kapcsán a minél nagyobb profit elérése a cél, hosszabb ideig maradnak bent az elítéltek, nehezebben jutnak kedvezményekhez, és jóval kevesebbet keresnek. A magánkatonaság szerződötése – ami éppen a hivatásos állomány leépítésének eredménye volt – számos kérdést vet fel a felelősség kapcsán, hiszen a civilek felelőssége nem azonos a hadsereg katonáival, igaz védelmük sem azonos mértékű. Az általuk elkövetett visszaélések azonban több esetben éppen emiatt maradtak büntetlenül, miközben az őket alkalmazó cég valamilyen politikai hatalommal való összefonódást mutatott. A szerző ezen állításait tényekkel támasztja alá, hivatkozik az ügyek kapcsán született híradásokra, állásfoglalásokra, szakértői véleményekre, illetve bírósági döntésekre.

Részletesen olvashatunk a könyvben a kógens rendészeti kiszervezés módjairól is, a pénzintézeti szektor, a szállítók felelőssége vagy a hírszerzés kapcsán. A ter-

rorizmus ellen ez utóbbi területen folyik a harc, amely a feladatki szervezés révén szintén hatalmas profitot termel a magáncégek számára.

A biztonság kontra privacy dilemma felveti az adathalászat fogalmát, amely szintén nem speciálisan csak rendészeti szempontú lehet. A könyv bemutatja az adatbányászat módszereit, amelyhez alapanyagot maguk az állampolgárok szolgáltatnak önkénti internetes felületeiken, telefonos adatszolgáltatásukkal. A privacyban, a magánéletben jelennek meg azok a formák is, amelyek a privát életben a megfigyelés eszközeit nem rendészeti, hanem magáncélból alkalmazzák. Igen szemléletes és egyben elriasztó képet fest számunkra a szerző, amikor az amerikai szülők lehetőségeit mutatja be gyermekük ellenőrzése és nyomon követése céljából.

A szerző e részben a digitális és infokommunikációs technológia által meghatározott, az általa „megfigyelés társadalmaként” aposztrofált társadalomtípus sajátosságait mutatja be, ahol az állam mint „Nagy testvér” mellett sok kis testvér is fenyegeti a szabadságjogokat, és a biztonságért cserébe már nemcsak klasszikus szabadságjogainkat, hanem a magánszféránkat is korlátozhatja az állami, illetve a magánszektorba kiszervezett biztonsági ipar. A „szabadság vagy biztonság” dilemmája lassacskán a „privacy vagy biztonság” kérdésévé szelídül, és mindez egy olyan környezetben történik, ahol a közösségi oldalak használói, fogyasztói – milliárdnyian – maguk is az üzemeltető által (többek között rendészeti célokra is) „értékesíthető termékek”.

A megfigyelés társadalmának amerikai szélsőségeinek alapos, sőt elriasztó módon történő bemutatása mellett a kötet képet ad a hamis biztonsági érdekek mentén szerveződő társadalmak kelet-közép-európai sajátosságairól is, elsősorban a magyarországi helyzet tükrében. A hazai helyzet elemzése kapcsán kiemelt figyelmet szentel a szerző az etnikai profilalkotás kérdéseinek és az ehhez kapcsolódó, rosszul vagy tévesen értelmezett adatvédelmi szabályok okozta bizonytalanságoknak, amelyek éppen az etnikai profilalkotást, valamint a gyűlölet-bűncselekmények szaporodását eredményezik. Ezek a bűncselekmények azután rendszerint eltűnnek az igazságszolgáltatás folyamatában, vagy átlényegülnek más cselekményekké, éppen az őket övező bizonytalanságok miatt.

A kötet második része egy rendészeti intézkedést és egy jogvédelmi intézményt mutat be. A rendészeti intézkedést, nevezetesen az igazoltatást az etnikai profilalkotás szempontjából vizsgálja nemzetközi és hazai kontextusban. Ennek kapcsán kiderül, hogy ez a kérdés korántsem egyedülálló probléma, hiszen az emberi jogok tiszteletben tartását kiemelt értéként kezelő Egyesült Királyságban a feketék ötször gyakrabban kerülnek előzetes letartóztatásba, mint a fehérek, s hasonló a helyzet például az Egyesült Államokban is. A szerző egyetért azzal, hogy a profilalkotás módszere szükséges és fontos eleme a bűnfelderítésnek, ez azonban nem faji-etnikai attribútumokon nyugszik. A faji alapon történő intézkedés ugyanis nem a terhelt viselkedésén alapszik, hanem azon a feltételezésen, hogy az adott etnikai csoport kriminalitása nagy. Ez a fajta intézkedés tehát diszkriminatív jellegű, és elmentmond a nemzetközi normáknak. A szerző munkájában a nemzetközi gyakorlat mellett pro és kontra érveket sorakoztat fel a tendenciózus igazoltatások visszatartó hatása kapcsán, még hozzá egy amerikai sorozatgyilkosság esettanulmányával

ábrázolva a kérdést. Az anyag rész összefoglalja az etnikai profilalkotás kérdését érintő kutatásokat az Egyesült Államokban, valamint szól a magyarországi tapasztalatokról is.

A kötet utolsó részében a szerző magyarországi eseteket mutat be annak példázatául, hogy az antidiszkriminációs jog fejlődőképes jogterület. Ennek során foglalkozik a hátrányos megkülönböztetés tilalmával, a hátrányos megkülönböztetéshez kapcsolódó jelenségekkel, a közvetett és közvetlen megkülönböztetéssel, a zaklatással, szegregációval és a védekező személyt érő megtorlással is. Végül a gyűlölet-bűncselekményeket generáló esetek elemzését végzi el. Így szól például a tragikus kiskunlacházai gyilkossághoz kötődő „cigánybűnöző” etnikai profil alakításáról. Ez az eset ugyanis jól mutatja, hogy egy – mint utóbb kiderült – egyértelműen „fehér” elkövető által elkövetett, tragikus, emberöléssel végződött szexuális bűncselekmény kapcsán egy közösségben milyen indulatok jelentkeznek, s hogyan nyilatkoznak meg a helyi vezetők, nem mérlegelve – vagy akár éppen tudatos döntés eredményeként – azt a rombolást, amit okatlan és alaptalan vádaskodásuk okoz a társadalomban a roma és nem roma származású állampolgárok között.

A kötet összességében a címben foglalt három területet mutatja be olyan részletességgel – kiválóan összegyűjtve a hazai és nemzetközi szakirodalmat –, hogy az komolyan elgondolkoztatja az olvasót, erősen megriasztva a technikai fejlődéssel együtt járó veszélyek megismertetésével. A biztonságért fizetett ár kérdésének dilemmái, az önként vállalt szabadságkorlátozás és a társadalom egyes tagjainak korántsem önkéntes hozzájárulásával zajló kirekesztése egyelőre még viszonylag korlátozottan jelennek meg Európában, de nap mint nap érezhetjük, tapasztalhatjuk proliferációját, terjedését. A cipő, öv és felöltő levétele, a zsebkikapolás, az átvilágítás már természetesnek tűnik repülőseink során. Az egykori diktatúra megfigyeléseinek rossz tapasztalatai, a „mindenki figyel mindenkit” elv lassan feledésbe merülnek, és magunk követeljük az egyre több közterületi kamerát, rendőri jelenlétet, mert bízunk annak visszatartó erejében. Ha ezen az úton haladunk tovább, akkor lassan eljön majd hazánkban is a gyermekekre csatolt, karperec formájú GPS nyomkövető világa. Így önként válhatunk részeseivé a magunk által teremtett falanszternek.

Természetesen fel kell készülni a veszélyekre, a bűnt elsősorban megelőzni kell, s csak ennek sikertelensége esetén üldözni. De mindez nem vezethet az emberi méltóság és a szabadságjogok sárba tiprásához. Így, ahogyan a szerző jól láttatja: demokratikus társadalmakban létfontosságú a közügyek nyilvános megvitatásának lehetősége és a transzparencia. A mai kor társadalma ugyanis „felügyelt világ”: a „surveillance”, a megfigyelésen alapuló irányítás társadalma, ahol minden infokommunikációs technológia a társadalmi ellenőrzés, a megfigyelés szolgálatába állítható. Ez a könyv így azt üzenheti az olvasó számára, hogy a félelem nem vezérelheti a jogalkotókat, nem szentesítheti az emberi jogok csorbítását, nem működhet közre emberek, népcsoportok megalázásában, sakkban tartásában, és a józan ész mellett kiemelt szerepe van a jognak, hogy a saját eszközeivel a demokratikus, alkotmányos alapokon működő társadalom működtetését fenntartsa.